UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Anarkistinen Naiskahvila Ekstaasi - poliittisen lesbon ja kansainvälistyvän protoqueer-aktivismin pulppuaminen: Extaasi Groups as prequeer activism in the 1980s : Queer and transactivism anthology

Sorainen, Antu

Alasuutari, Varpu; Kähkönen, Lotta; Juvonen, Tuula

2025-03-15

http://hdl.handle.net/10138/628797

Sorainen, A 2025, Anarkistinen Naiskahvila Ekstaasi - poliittisen lesbon ja kansainvälistyvän protoqueer-aktivismin pulppuaminen. julkaisussa V Alasuutari, L Kähkönen & T Juvonen (toim), Toivoa, vimmaa ja vastarintaa: kirjoituksia queer- ja transaktivismista. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 247-262.

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

18

ANARKISTINEN NAISKAHVILA EKSTAASI

Poliittisen lesbon ja kansainvälistyvän protoqueer-aktivismin pulppuaminen

Antu Sorainen

Naiskahvila Ekstaasin historia ja aktivismi on tärkeä osa suomalaista queer-, aktivismi- ja feministihistoriaa. Ekstaasi oli 1980-luvun jälkipuoliskolla täysin uudenlainen protoqueer-aktivismin ja seksuaalipolitiikan liike Suomessa, ja osin myös Euroopassa.[1] Aiheesta on julkaistu jonkin verran blogikirjoituksia ja sitä on käsitelty hieman queer-historian kartoittamisen yhteydessä.[2] Paljon merkityksellistä voi tulkita kuitenkin myös toisin, ja joitakin seikkoja on jäänyt kokonaan kertomatta, etenkin toiminnan alkuajoilta. Siksi kirjoitan tapahtumista, joissa olen itse ollut osallisena. Pohdin, miten nykyistä queer-aktivismia koskevaa keskustelua voisi tarkentaa ja laajentaa Ekstaasin tarjoaman vastarinnan esimerkin avulla.

Kuvaan tässä luvussa protoqueerien aktivistien yhteisöä ja sen syntyä. Sana protoqueer (kreik. *proto*, varhaisin, jokin, josta muut asiat kehittyvät) viittaa antropologiassa esitettyyn ajatukseen siitä, että kautta historian on eletty toisin kuin heteronormin mukaan.[3] Itsepäinen (*queer*) halu ja suhteet ovat aina kukkineet sielläkin, missä modernit seksuaali-identiteettejä kuvaavat käsitteet ja kategoriat eivät ole olleet käytössä tai missä laki on ollut niitä vastaan. Ekstaasin aikaan rikoslaissa oli pykälä (voimassa 1971–1999), joka rangaistukseen tuomitsemisen uhalla

kielsi kehottamisen ”haureuteen” samaa sukupuolta olevan kanssa. Tämä niin kutsuttu kehotuskielto kahlitsi tiettävästi jossakin määrin mediaa, kouluopetusta ja julkista keskustelua, vaikkei ketään lopulta tuomittu sen perusteella.[4] 1990-luvulla alkoi kehittyä queer-tutkimus, ja 2000-luvulla alettiin laatia lesbo-, homo- ja trans-elämän kannalta tasa-arvoisia oikeuksia suojaavaa lainsäädäntöä.

Yhteisöllisen queer-äänen muodostuminen on aina raju tapahtuma. ”Queer-elämä on täynnä esimerkkejä loistavista räjähdyksistä, jotka jättivät vähäisiä tai ei laisinkaan jäljitettäviä merkkejä […] Ne, jotka eivät varmista historioidensa eteenpäin siirtoa ovat tuomitut unohtamaan ne”, kirjoittaa yhdysvaltalainen queer-antropologi Gayle Rubin.[5] Anarkistinen naisryhmä Ekstaasi oli yksi tällainen loistava räjähdys. Tarkastelen tästä lähtökohdasta lesbojohtoisen Ekstaasi-ryhmän syntyhistoriaa ja sellaisia alkuvuosien merkittäviä tapahtumia (noin 1985–1989), joihin olin keskeisesti osallisena. Olen nykyään tutkija. Se väistämättä vaikuttaa siihen, miten tarkastelen aktivismimenneisyyttäni. Kirjoitan kokemuksistani Ekstaasissa ja itsen muokkautumisesta jälkikäteen laajemmassa yhteydessä.[6] Muistelijana tunnistan oman herkkyyteni samalla kun korostan, etten tiedä kaikkia monimuotoisen ryhmän tapahtumia enkä sen muiden toimijoiden kokemuksia Ekstaasin voimasta tai mahdollisista henkilökohtaisista haavoittuneisuuksista.[7]

Ekstaasin kaltaisten queer-räjähdyksien sirpaloituminen voi olla sekä ylpeyttä ja voimaantumista tuottavaa että traumaattista tapahtumiin liittyneille ihmisille. Heidän henkilökohtaisen elämänsä politiikka on voinut merkittäviltä osin hetkellisesti tai pidempään rakentua tapahtumien edellyttämien, muuttamien ja niissä muuttuvien kulttuurin ja yhteiskunnan tarjoamien käsitteiden, tarinamallien ja identiteettien maailmassa. Siksi Ekstaasin kaltaisten, hetken kuuluvasti kantaneiden queer-räjähdysten ääni voi alkaa hiipua tai kadota tapahtumiin osallistuneiden ihmisten mielenmaisemassa. Se voi kaventua samalla myös yhteisöllisen muistin tasolla, kun asenteet, ideat, taustaideologiat sekä sekoittuneet ja muuntuneet identiteetit ja niiden viittausalat väistämättä limittyvät ja vaihtuvat yhteiskunnan, lakien ja kokemusten hahmottamisen muuttuessa uusien valtakamppailujen myötä.[8]

Kirjoitan Ekstaasista muistiini ja kokemuksiini perustuen, kertovan itseni kautta. Esseeni perustuu myös neljään haastatteluuni, jotka tehtiin Sateenkaarihistoria -projektissa talvella 2022–2023. Lisäksi aineistona on YLE Kioskin *Suomi on queer* -dokumenttisarjaan tehty haastatteluni (2023).[9] Nojaudun sellaiseen ajatteluun ja tutkimustietoon, jota muuttuvan yhteiskunnan ja Ekstaasin aikakautta tasa-arvoisemman lainsäädännön horisontti on avannut. Etenkin feministinen ja queer-teoria on tarjonnut pohdinnoille uutta pohjaa 1980-luvun sukupuolen ja seksuaalisuuden liikkuvuudesta ja politiikasta.[10]

Lähtökohtanani ovat queer-poliittiset kytemisen ja kytkeytymisen tunteet, joita olen kehitellyt luovan kirjoittamisen teksteissäni.[11] Se tarkoittaa, että kytkeydyn nykyajasta käsin itseeni silminnäkijänä, joka oli keskeisesti mukana luomassa Ekstaasin lesboanarkiaa ja jälkikäteen ajateltuna myös protoqueeria alkuajan toimintaa.[12] Tekstini on siten tavallaan *autoteoreettinen*.[13] Se on mahdollista, koska tulin osallistuneeksi tiettyyn hetkeen queer-historiassa. Todistin siten samalla laajempia yhteiskunnallisia muutoksia, jotka muokkasivat Ekstaasia ryhmänä ja samalla minua yksilönä.

Ekstaasin aikakausi

Kun monet suomalaiset lesbot olivat 1970-luvulla paenneet Suomen ahdistavaa ilmapiiriä Tukholmaan ja Göteborgiin sekä jokunen Kööpenhaminaan, jotkut myös sen vapaakaupunki Christianiaan, niin 1980-luvun interrail- ja liftauskulttuurit veivät muutamien tien jo pidemmälle: Amsterdamiin, Lontooseen ja San Franciscoon. Schengen-alueen luominen (1995) oli tuolloin vasta tulevaisuutta, ja sen mukanaan tuoma vapaa liikkuminen haavekuvissa. Lesbofeminismi ja GayLib olivat muovanneet eurooppalaisen lesbo- ja homoyhteisön aktivismia, vastarintaa ja toimijuutta eri kentillä yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Samaan aikaan nouseva AIDS-aktivismi ja ACT UP – New Yorkissa perustettu, kansainväliseksi levinnyt suoran toiminnan aktivismiliike – loivat uusia malleja liittolaisuudelle ja kieltäytymiselle yhteiskunnallisesta ulossulkemisesta, ja myös uudelle teorialle, jota alettiin 1990-luvulla kutsua queer-teoriaksi.

Tällaisessa tilanteessa perustettiin syksyllä 1985 anarkistinen Naiskahvila Ekstaasi. Aikakauden protoqueeriä henkeä voi ehkä tavoittaa tunnettua kulttuuriteoreetikkoa Lauren Berlantia (1957–2021) mukaillen: ”[…] energia, joka tuottaa pysyvän sitoumuksen tehdä työtä maailman purkamiseksi samalla kun se rakentaa maailmaa, vaatii mielikuvitusta käynnistämään toimintaohjelmia, joilla olemassa olevaa häiritään sen puolesta millaiseksi nykyisyys voisi muuttua.”[14]

Seksuaalisuuden ja sukupuolen kirjosta ei Ekstaasin syntyaikaan 1980-luvun puolivälissä puhuttu moninaisuuden käsitteellä. Ilmassa kuitenkin väreili voimakas poliittisten seksuaalisuuksien ja sukupuolten politiikka, joka virittyi anarkismista, punkista, uudesta aallosta, aukeavan Euroopan squat-liikkeestä ja sex wars/prosex/sm -lesbojen yhteisöistä.[15] Taustalla oli myös ja erityisesti lesboseparatismiksi kutsuttu toiminta ja ajattelu, johon olin tutustunut asuessani Alankomaissa vuosina 1984–1985. Lesboseparatismilla tarkoitetaan 1970-luvun alusta 1980-luvun puoliväliin kukoistanutta politiikkaa, jossa muodostettiin sellaisia erillisiä kulttuurisia taskuja tai omia paikkoja vallitsevan patriarkaaliseksi katsotun kulttuurin sisään tai rinnalle, joissa lesbot olivat ainakin hetkellisesti enemmistöyhteisö. Tällaisia paikkoja olivat muun muassa lesbokirjakaupat, -urheilujoukkueet, -baarit, -seksivälinekaupat ja -vapaa-ajanviettokohteet.[16] *Lesbian Nation* (1973), yhdysvaltalais-brittiläisen radikaalifeministisen kulttuurikriitikon Jill Johnstonin (1929–2010) käänteentekevä manifesti kiteytti monia tärkeitä teemoja.

Lesboseparatismin radikaaleista kulttuurin tuottamisen muodoista esimerkiksi lesbotiedostamisryhmät, -kirjakaupat, -kustantamot, -kahvilat, -kulttuurikeskukset, -lehdet ja -bändit olivat 1980-luvun Yhdysvalloissa ja läntisen Euroopan suurissa kaupungeissa yhä näkyvästi olemassa. Niiden ympärillä kuohui merkittäviä lesbopolitiikan rajakiistoja, joista kuuluisin lienee Olivia Recordsin tapaus. Olivia Records oli vuonna 1973 Washington D.C.:n alueen kulttuurilesboaktivistien perustama naisten musiikkilevy-yhtiö, joka myi yli miljoona levyä ja tuotti yli 40 albumia sekä lopulta muuntui lesboristeilybisnekseksi 20 vuoden toimintansa aikana. Naisidentifioituvia yhteisöjä, naisten omistamia firmoja ja taidetta korostaneen Olivia Recordsin alkuideologiaa kuvaa hyvin sen ensiaikojen hitti, Meg Christianin *Ode to a*

Gym Teacher vuodelta 1974. Siinä folkrokataan nuoren tytön kiihkeästä halusta ihanaan naispuoliseen jumppaopeen: *She was a big tough woman. The first to come along / That showed me being female meant you still could be strong.*[17]

Olivian lesboseparatistista ideologista pohjaa oli ravistellut heille ääniteknikkona työskennelleen Sandy Stonen ”paljastuminen” transnaiseksi. Vielä Ekstaasin syntyaikoihin puhuttaneen lesboseparatistisen skandaalin ydin oli siis se, että joidenkin olivialaisten mukaan naisyhteisöön oli soluttautunut mies. Ekstaasilaistenkin kuuntelussa pyörivät muun muassa Phranc, kd lang, Michelle Shocked ja Melissa Etheridge, joiden voi ajatella ponnistaneen Olivia Recordsin luomalta lesboseparatistisen musiikkiajattelun pohjalta.[18] Erittäin merkityksellinen ekstaasilaisille oli lisäksi saksalainen punkkari Nina Hagen ja ylipäätään punkin energia.

Ekstaasin aikakautta ja ekstaasilaisten arkea leimasi myös queerien tanssiklubien aalto. Klubeja järjestettiin esimerkiksi urbaanin savupiipputeollisuuden hiipumisen vuoksi vanhoissa tyhjiksi jääneissä tehtaissa tai varastorakennuksissa. Vahva ilmiö urbaanien tanssijoiden sykkeessä oli jamaikalaisamerikkalainen laulaja/lauluntekijä ja malli, maskuliinista mustaa feminiinisyyttä liikekielessään ja olemuksessaan ilmituonut Grace Jones, jonka muotoisia pipareita myytiin Ekstaasin pyörittämässä Kirjakahvilassa. Erityisen merkittävä ekstaasilaisille oli myös ajan miesjohtoista musiikkibisnestä uhmannut irlantilainen kapinallinen, päänsä mielenosoituksellisesti kaljuksi ajellut muusikko Sinead O’Connor.

Suomi oli tuolloin nuori hyvinvointivaltio, jossa tukijärjestelmät toimivat melko hyvin. Peruskoulu oli ehtinyt kasvattaa ensimmäiset oppilaansa – minut mukaan lukien – nuoreen aikuisikään.[19] Peruskoulussa sai korvauksetta kunnollisen lounaan ja välipalan, toisen asteen oppikirjat olivat ilmaisia ja korkeampi koulutus hinnaltaan ja lainoitukseltaan melko edullista. Väliaikaisia töitä sai helposti, vuokrat olivat kohtuullisia ja asuntolainat entistä useamman saavutettavissa. Samalla kulttuurin saavutettavuus ja muodot olivat muuttumassa muun muassa videokameroiden ja tietokoneiden yleistymisen sekä yksityisten ja kaupallisten tv- ja radiokanavien sallimisen myötä. Vielä ei kuitenkaan ollut sosiaalista mediaa eikä kännyköitä. Ekstaasin

tapahtumia suunniteltiin yhdessä keskustellen ja niistä tiedotettiin kopiokoneilla tehdyin mainoksin.

Ekstaasi syttyi samana vuonna, jolloin ensimmäinen korkean profiilin julkisuuden henkilö eli Hollywood-näyttelijä Rock Hudson kuoli AIDSiin Yhdysvalloissa (1985). Pari vuotta myöhemmin (1988) Ison-Britannian pääministeri Margaret Thatcher ajoi läpi niin kutsutun pykälä 28:n, joka kielsi homoseksuaalisuuden edistämisen kouluissa ja julkisten viranomaisten toiminnassa. Vaikka ensimmäinen Lontoon Gay Pride oli järjestetty jo 1972, tämä takaperoinen pykälä astui voimaan Englannissa ja Walesissa vuodesta 1988 ja se oli käytössä aina vuoteen 2003.[20] Maailman terveysjärjestö WHO puolestaan poisti vasta kaksi vuosikymmentä myöhemmin samaa sukupuolta oleviin kohdistuvan halun luokittelun mielisairautena.[21]

Oikeudellisesti merkittävää Ekstaasin protoqueerin anarkismin syntyajankohtana oli se, että irtolaislaki (voimassa 1937–1986) lakkautettiin Suomessa.[22] Irtolaisen käsitteen avulla oli voitu kontrolloida monia järjestäytyneen yhteiskunnan sitovien sääntöjen, normien tai sovinnaisena pidettyjen elämäntapojen ulkopuolelle jääneitä tai syrjään työnnettyjä tai jättäytyneitä, esimerkiksi seksityöläisiä.

Ekstaasin synty

Kasvoin keskiluokkaisessa perheessä, jossa olin saanut elää melko vapaasti ilman sukupuolinormeihin liittyviä odotuksia. Keskisuuressa kotikaupungissani ei ollut yliopistoa, enkä milloinkaan ollut tavannut julkilesboja tai saanut asiasta mitään myönteistä tietoa. Ensimmäinen pitkä seurustelusuhteeni (miehen kanssa) opiskeluaikoina Helsingissä jätti minuun syvän tiedon siitä, ettei heterotapainen elämä ollut haluni mukaista. Suhteen päätyttyä keskeytin teologian opintoni ja muutin pois Suomesta. Vaikken ollut uskonnollinen, päätökseeni vaikutti osin sekin, että naispappeutta ei vielä ollut hyväksytty Suomessa (asia muuttui vasta vuonna 1986). Sosiaalistuin nopeasti alankomaalaiseksi seksimyönteiseksi anarkistilesboksi: asuin ensin Arnhemin separatistilesbokommuunissa syksyllä 1984, ja sitten kevään 1985 Amsterdamin protoqueerissa squatissa normikriittisen homomiehen, kahden

bi-naisen, heteromiehen ja poliittisen lesbon kanssa. Jaoimme talouskulut progressiivisen verotuksen tapaan: se, jolla oli eniten rahaa, maksoi eniten. Itse tienasin talousrahaa muun muassa siivoamalla sekä myymällä olutta ja voileipiä anarkistilesbosquatkahvila Orka La Roséssa ja COC:n eli Alankomaiden seksuaalisen tasa-arvon järjestön baarissa vanhojen homomiesten iltoina. Todistin paikan päällä myös taistelua pornovastaisten eli niin sanottujen vaniljalesbojen ja poliittisten seksiradikaalilesbojen (*potten*) sekä S/M-lesbojen eli nahkalesbojen (*leerpotten*) välillä. Kalifornialaisen lesbofeministisen SM-järjestön eli SAMOIS-kollektiivin julkaisemalla *Coming to Power* -antologialla (1981) oli huomattava vaikutus alankomaalaisten seksiradikaalilesbojen estetiikkaan, politiikkaan ja näkyvyyteen yhteiskunnassa. Teos käännettiin nopeasti hollanniksi, ja tätä käännöstä itsekin innoissani Amsterdamissa luin.[23]

Keväällä 1985 asuin Amsterdamissa tuolloin erittäin monikulttuurisessa ja moniseksuaalisessa De Pijpin kaupunginosassa. Surinamelaiset naapurini houkuttelivat minut mukaan Amsterdamin Naistentalon (Vrouwenhuis) värikkäisiin tanssi- ja ruokajuhliin. Tuossa surinamelaisten naisten yhteisössä havainnoin, miten halu sai muotoja, jotka eivät välttämättä vastanneet lainkaan länsimaisia moderneja käsityksiä sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Surinamelaisten traditiossa ihmiseen asettuva henki määräsi minne halu kohdistui, eikä siihen ollut avioliittoinstituutiolla tai modernilla sukupuolikäsityksellä sanottavaa.[24] Muutin Alankomaista takaisin Helsinkiin syksyllä 1985, ja aloin etsiä yhteisöä, jonka kanssa voisin perustaa naiskahvilan. Halusin tuoda tällaista naistenvälisen halun ja seksuaalisuuden oman kurittoman ja itsepäisen energian juhlintaa ja henkeä myös Helsinkiin. Jännittävällä kierteellä alankomaalainen kolonialismi ja surinamelaisten naisten postkolonialistinen kulttuuri (Alankomaiden entinen alusmaa Suriname itsenäistyi 1975) ovat siten yksi Ekstaasin juurista.

Helsingissä törmäsin pian toiseen nuoreen naiseen, joka puolestaan oli palannut Suomeen käsittääkseni Lontoon Brixtonin Rebel Dyke- ja Kalifornian yhteisöjen kaltaisten kokemusten kautta. Hän toi Ekstaasiin alusta pitäen vahvasti mukaan taiteen. Ideamme ja energiamme ruokkivat toisiaan, ja meistä tuli yhdessä päätekijät Ekstaasi-kahvilan syntymisessä Helsinkiin

talvella 1985–1986.[25] Ekstaasin nimi oli keksintöni. Se syntyi eräänä syysiltana 1985 lesbo/feministinaisten yhteisössä, jossa tämä toinen Ekstaasin merkittävä perustajajäsen tuolloin asui. Anarkistisen Ekstaasi-naisryhmän nimellä ei ole tekemistä sittemmin bilehuumeena tunnetuksi tulleen aineen kanssa, vaan se viittasi kaikenlaiseen vapaaseen lesbojen ja lesbomyönteisten ihmisten anarkistisen toiminnan hekumaan ja hehkeyteen: mitä vain voi tehdä! Ekstaasilaisia yhdisti lähes pitelemätön luova halu haastaa vallitsevat käsitykset ja asenteet, jopa pähkähulluus myönteisessä mielessä.

Ekstaasi toimi ensin satunnaisissa eri paikoissa, ajan klubi- ja performanssihengen inspiroimana. Ensimmäiset Ekstaasi-henkiset bileet pidettiin Siltasaaressa, jossa tuolloin asuin naisten kommuunissa (osa kommuunini muista jäsenistä oli jollakin tavoin yhteydessä feministiseen ajatteluun ja Vihreän liikkeen alkutoimintaan). Ensimmäisissä Siltasaaren Ekstaasi-bileissä eräs monitaiteilijalesbo teki rikkonaisista peileistä veriperformanssin, joku soitti bongorumpuja, ja anarkistinaisfilosofeina tunnettu ryhmä keskusteli nurkassa omia tärkeitä juttujaan. Asunnon omisti eräs kristillinen yhdistys, jossa olin toiminut 1980-luvun alussa nuorena teologian opiskelijana ennen lähtöäni Alankomaihin opiskelemaan yhteiskunnan rakenteita (ja nopeaan tahtiin myös anarkistilesboutumaan). Ensimmäiset Ekstaasi-ryhmän järjestämät isot bileet olivat Uudella Ylioppilastalolla syksyllä 1985. Niiden idea oli kerätä rahaa naiskahvilalle: esiintyjiä oli naisten klassisesta musiikkiryhmästä nykytanssiin. Ekstaasin pop-up-kahviloita oli sittemmin muun muassa Kalliossa ja Kasarmintorilla, niiden ohjelma vaihteli naisjournalismipaneelista improvisoituihin taidetapahtumiin.

Muotoilua opiskellut sukulaismieheni teki Siltasaaren yhteisön olohuoneen lattialla painavista kuparilevyistä kutsukirjeitä Ekstaasin muotinäytökseen Rocktailsiin. Kutsut toimitettiin kotiovelle sellaisille ajan julkisuuden ihmisille, muun muassa Lenita Airistolle, jotka halusimme ulos mahdollisista kaapeistaan tai muuttamaan käsityksiään seksuaalisuudesta ja sukupuolesta raikkaampaan suuntaan. Muotinäytökseen osallistui sekä ammattimalleja että ekstaasilaisia. Vaatteita suunnittelivat ehdotuksestamme muotisuunnittelun opiskelijat, teema oli Koti, Kirkko ja Isänmaa. Entisenä toimittajana osasin lähettää kaikkiin

päälehtiin vetävän tiedotteen tilaisuudesta. Muotinäytöksemme pääsikin kuvien kera joidenkin lehtien juorupalstoille, sillä jotkut tunnetut henkilöt (ei tosin Lenita) noudattivat kutsuamme.

Talvella 1985 muutin Meritullinkadulle suureen asuntoon, jonka omisti toinen kristillinen liitto. Meritullinkatu 13 muuttui saman tien ekstaasilaisten kokeilevaksi yhteisöksi, jossa kaikki huoneet olivat kaikkien käytössä. Asukkaiden omaisuus oli yhteistä, jopa siinä määrin, että kun kerran palasin Amsterdamin matkaltani Helsinkiin, näin vaatteitani eri ihmisten päällä pitkin Helsingin kantakaupunkia. Yksityisomaisuuden kritiikki kuului Meritullinkadun ekstaasilaisten asumiskokeilun henkeen. Pian aloimme järjestää asunnossa myös Ekstaasin bileitä. Mainostimme järjestelmällisesti kaikkia tekemisiämme julkisina performansseina lehtien Minne mennä -osastoilla ja myös esimerkiksi vastikään perustetussa Radio Cityssä. Lopulta vuokranantaja hermostui puuhiimme, ja saimme häätöuhkauksen: vuokranmaksussa oli sporadisten asukkaiden osalta häiriöitä. Myös julkiset öiset performanssibileet aiheuttivat kummallista meteliä samalla kun porvarillisen kruununhakalaisen kivitalon rapussa ja pihamaalla liikkui tuntemattomia, usein erikoisesti sonnustautuneita ihmisiä. Ekstaasilaisten eklektiseen ulkoasuun kuului tuolloin muun muassa isoisien saapashousuja ja kalastajavillapaitoja, kirppareilta hankittuja koppalakkeja, raskaita Lontoosta ostettuja DocMartens-kenkiä, neonvärisiä asusteita ja piikkihihaisia nahkatakkeja. Ajan julkkiksista muun muassa punktohtorina tuolloin tunnettu Esa Saarinen kävi asuntoperformanssissamme, jossa yksi ekstaasilainen söi muristen ja runoja lausuen raakoja silakoita.

Suivaannuimme mielestämme liian herkkähipiäiselle vuokranantajallemme ja kutsuimme Ekstaasin taideopiskelijat muuttamaan asunnon kokonaistaideteokseksi. Lähetimme suurimpien lehtien näyttelyistä tiedottavalle palstalle ilmoituksen taidenäyttelyn avajaisten ajankohdasta ja aukioloajoista. Jätimme asunnon ovet auki avajaisten aikaan ja hyppäsimme Tukholmaan lähtevään laivaan, josta jatkoimme matkaamme Lontooseen, Brixtonin lesbosquatteihin. Meritullinkadun taidenäyttely sai myönteistä huomiota julkisuudessa. Radikaali kuvataidekriitikko Erkki Pirtola kirjoitti ekstaasilaisten näyttelystä muun muassa näin: ”He tekivät kevään rankimman tilataidejutun maalaamalla

Meritullinkadulla kokonaisen huoneiston [...] Meritullinkadun hässeli on äimistyttävä suoritus, oiva protesti vuokralaispolitiikalle."[26]

Ekstaasi-ryhmä alkoi muotoutua siis ensin Siltasaarenkadulla ja sitten Meritullinkadun yhteisömme aikana. Nämä osin julkiseen toimintaan käytetyt, teologian opiskelijan taustaani liittyvien kristillisten järjestöjen omistamat yhteisölliset asuintilat pitkälti mahdollistivat Ekstaasin synnyn siten kuin se tapahtui. Näistä alkusijoista lähtien Ekstaasin toiminta kuitenkin monimuotoistui ja radikalisoitui nopeasti. Ekstaasin nimissä toimi lopulta kahviloiden, erilaisten performanssien ja klubien lisäksi muun muassa Extaasi-bändi ja mutapainiryhmä. Mukaan tuli välittömästi myös taideopiskelijoita sekä moninaisia sukupuolia ja seksuaalisuuksia olevia ihmisiä. Julkaisimme myös *Himosta Rottiin* -zineä, joka painatettiin öisin Käpylän Vuoritalossa tuolloin majailleiden punkkareiden painokoneella. Erilaista kokeilevaa taidetta tehtiin Ekstaasin piirissä paljon.

Ekstaasin merkitys

Ekstaasi-ryhmän toiminta kuului pop-up-kulttuurin, video- ja performanssitaiteen uranuurtajiin Helsingissä vuodesta 1985 lähtien. Ekstaasin vaikutukset tuntuvat yhä moninaisesti. Kulttuurituotteissa ja taiteessa se näkyy esimerkiksi Lontoon 1980-luvun lesboanarkisteista kertovan *Rebel Dykes* -elokuvan (2021) sisällössä ja kansainvälisesti tunnetun queer-valokuvataiteilija Del LaGrace Volcanon näyttelyissä ja kirjoissa. Ekstaasi vaikuttaa edelleen myös siinä, miten lähilesbohistoria Suomessa mielletään ja miten siitä voidaan kirjoittaa: anarkistisen ja kurittoman näkyvyyden politiikan historia on osa Setan, assimilaation ja oikeuksien historiaa, mutta se on myös siitä täysin erillistä ja erilaisesta ajattelusta (punk, uusi aalto, lesboseparatismi, lesboseksiradikalismi ja anarkistinen squat-liike) kummunnutta liikehdintää ja aktivismia. Itse opin Ekstaasissa esimerkiksi johtajuutta, ylirajaisten taidemuotojen ennakkoluulotonta yhdistelemistä, omaehtoista tiedottamista ja julkisuutta, yhteisön psykologiaa, seksuaalisuuden politiikkaa, rohkeaa kyseenalaistamista, esiintymistä ja oman haluni erityispiirteitä. Kokeilevaisen vastarinnan

voimakas joukkoenergia mahdollisti tutkimusretken yhteiskuntaan, toiseuteen ja itseen.

Ekstaasi toimi myös kansainvälisesti muun muassa Amsterdamissa, Lontoossa, San Franciscossa ja New Yorkissa 1990-luvun taitteeseen asti. 1970-luvulla protoqueerista Suomesta liikuttiin lähinnä Ruotsiin, Tanskaan ja ehkä kielisyistä johtuen Länsi-Saksaan. Ne olivat ilmapiiriltään osin vapaampia mutta valtiofilosofialtaan ja oikeusjärjestelmältään osin samaa perua ja osin samankaltaisia (Ruotsi ja Tanska olivat Suomen tyyppisiä sosiaalidemokraattisia hyvinvointiyhteiskuntia). Taistolaisaikana jonkinlaista opiskelijaliikennettä oli ollut ilmeisesti myös Neuvostoliiton ja DDR:n suuntaan.

Ekstaasilaisten protoqueerien ja anarkistilesbojen nuori polvi liikkui kuitenkin lähinnä länteen. Sen seikkailumaata olivat etenkin liberaalien Alankomaiden, Ison-Britannian ja Pohjois-Amerikan protoqueerit squatit ja lesbomekat. On kiinnostavaa, että Reaganin ja Thatcherin yhteiskunnan vastaista politiikkaa kritisoinut Ekstaasi-sukupolvi haki ideoita vastarintaansa nimenomaan liberaalin tradition maista. Niissä yksilön ja valtion suhde sekä oikeusjärjestelmän tietyt tärkeät periaatteet poikkesivat monessa mielessä Suomen snellmanilaishegeliläisestä idealistisesta valtiofilosofiasta, oikeusjärjestyksestä ja kansalaisuuden ajatuksesta.[27] Elettiin aikaa ennen EU:ta ja sen yhtenäistäviä direktiivejä.

Ekstaasin toiminta oli aluksi erittäin liikkuvaa. Perustajaryhmän kulttuuriin kuului käydä kerran kuukaudessa nostamassa niin kutsuttu erityissosiaalituki käteisenä Helsingistä, liftata sen turvin Amsterdamiin ja jatkaa sieltä mahdollisesti kanaalin yli kohti Lontoota. Joillakin saattoi olla käytössään myös opintotuki, työttömyyskorvaus tai tienestit saatavilla olleista tilapäistöistä (itse olin esimerkiksi yöravintolan tiskaajan tuuraajana, Savoy-teatterin naulakkovahtina ja rakennustyömaan väliaikaisena siivoojana). Joku harva omisti oman asunnon tai auton. Ahkerassa öisessä käytössä ekstaasilaisilla oli esimerkiksi Ekstaasin ihmisiin solidaarisesti suhtautuneen poliittisen kulttuurivaikuttajalesbon Kersti Juvan pakettiauto. Sen peräkonttiin pakkautui öisin ihmisiä ja sillä suhautettiin Vuoritalon painokoneille tai graffiti-iskuihin. Kersti Juva kertoi myöhemmin (henkilökohtaisessa keskustelussamme joulukuussa 2024), että häntä

harmitti, kun hänen meille auliisti lainaamastaan pakettiautosta katosi hänelle tärkeää tavaraa, hieman samaan tapaan kuin omia vaatteitani lähti muiden matkaan Meritullinkadulla. Omaa tai toisten henkilökohtaista omaisuutta ei Ekstaasin vauhdikkaassa toiminnassa aina pidetty arvokkaana, kapitalismikritiikin hengessä. Tästä enemmän tai vähemmän ideologisesta asenteesta toisten omaisuuteen jäi joillekin Ekstaasin toimintaan osallistuneille yksilöllisiä tunnehaavoja.

Ensimmäinen Ekstaasin järjestämä kansainvälinen klubi-ilta *Chain Reaction* pidettiin Alankomaissa. Luonteeltaan se oli lesbotaideanarkistinen. Järjestimme sen yhdessä Ekstaasin toisen perustajajäsenen kanssa Amsterdamin keskustassa eräässä lesbojen ja homojen suosimassa kahvilassa. Klubilla soitti lesboanarkistikahvila Orka la Rosén bändi, jonka taakse heijastettiin yhdysvaltalaisen kokeellisen elokuvan keskeisen vaikuttajan, Maya Derenin mustavalkoisia mykkäelokuvia. Tunsin bändin jäsenet lesboseparatismisquat-piireistä, ja filmit kävin lainaamassa Amsterdamissa sijainneesta naisten elokuvakeskuksesta. Lontoossa osa Ekstaasin ydinryhmän jäsenistä perusti myöhemmin samana vuonna (1987) pysyvämmän *Chain Reaction* -klubin, joka oli esteettisesti ja visuaalisesti kokeellinen, mutta selkeämmin lesbosadomasokismihenkinen. Siitä tuli länsimaiden lesboanarkistihistoriassa legendaarisena pidetty pyhiinvaelluskohde. Itse en ollut varsinaisesti mukana, mutta tällä Lontoon nyt jo edesmenneellä klubilla on tätä kirjoittaessa edelleen oma Facebook-ryhmänsä, jossa sen tapahtumia dokumentoidaan ja muistellaan.[28]

Suomessa Ekstaasin yhdeksi pysyvimmistä toimintapisteistä vakiintui lopulta Helsingissä Uuden Ylioppilastalon Kirjakahvila. Tunsin siellä toimineen HYY:n Kulttuurikeskuksen väkeä yliopistoajoiltani, joten sopimus saatiin tehtyä. Kahvilasta sai lounaskeittoa, joten se oli protoqueerien ja anarkistilesbojen julkinen hengailupaikka myös päiväsaikaan. Tällaista julkista queer-tilaa ei ollut Suomessa ennen ollut. Kahvilan myötä Uudella Ylioppilastalolla järjestettiin paljon myös Ekstaasin bileitä erilaisine teemaperformansseineen. Kerran esimerkiksi haimme kaatopaikalta vanhoja ammeita, joissa joku harjoitti performatiikkaa. Näitä tilaisuuksia voi karkeasti luonnehtia mielikuvalla, jossa yhdessä salin nurkassa iloinen naisjoukko laulaa pianon ääressä

Dirlandaata samalla kun toisessa nurkassa on menossa naisten S/M-kokeilu. Ekstaasin kahvila siirtyi lopulta Helsingin Bulevardille Naisasialiitto Unionin tiloihin, joka jäi tietääkseni viimeiseksi Ekstaasin vakiopisteeksi. Tuolloin olin itse jo erkaantunut Ekstaasin toiminnasta.

Myymälävarkauden lesbohistoriaa

Tietyt lesboanarkistit näkivät 1970- ja 1980-luvuilla asunnonvaltaukset, katujen ja puistojen öisen käytön, myymälävarkaudet, lämmityssähkön omatoimisen ohjailun, mersumerkkien irrottamisen autoista itsen koristautumiseen ja erilaisen muun lain rajoilla tai ulkopuolella toimimisen hyvinä keinoina murtaa kapitalismin, heteroseksismin ja patriarkaatin valtaa. Ajateltiin, että näin asetuttiin aikansa eläneiden rakenteiden ulkopuolelle ja tehtiin asiat omasta halusta ja asemasta käsin toisin. Tällä toiminnalla on kiintoisa kytkös nykyään kansalaistottelemattomuutena mutta myös turvallisen tilan luomisena tunnettuihin toiminnan malleihin.

Myös Ekstaasi-ryhmän eräiden ydinjäsenten ideologiseen ja käytännölliseen työkalupakettiin kuului keskeisesti muun muassa myymälävarkaus, sillä se auttoi kyseenalaistamaan sovinnaisen yhteiskunnan rakenteita ja elämään anarkistisesti, omaehtoisesti ja yksilöllisiä haluja testaten. Pääasiallisena tausta-ajatuksena myymälävarkauksille oli kapitalisminvastaisuus eli pyrkimys olla vastarinnassa kaupallisiin valtasuhteisiin irtautumalla säännöllisen palkkatyön ja kuluttamisen arvojärjestelmien (muun muassa edellä mainitut mersumerkit anarkistikoruina) määrittämästä arjesta. Tässä oli mielenkiintoinen ristiriita esimerkiksi jumaloidun Grace Jonesin brändätyn hahmon kanssa, jota sitten kuitenkin haastettiin paistamalla Ekstaasi-kahvilassa Grace Jones -pipareita kalliiden musiikkilevyjen ostamisen vastapainoksi (nyt mieleen nousevat keskustelut kulttuurisesta omimisesta tai rodullistamisesta eivät kuuluneet tuolloisen piparinpaistajan ulottuvilla olevaan käsitepakkiin, vaan ajattelutapa nousi pikemmin ehkä feministisen anarkismin kriittisestä suhteesta sukupuolen normeihin ja kulutukseen). Palkkatyöstä (tai apurahatutkijana ja -taiteilijana toimimisesta) itselläni oli vasta vähäisesti kokemusta,

mutta törmääminen kapeisiin sukupuoli- ja ulkonäkönormeihin esimerkiksi toimitusharjoittelijana, teologian opiskelijana ja sekalaisissa ravintola-, rakennus- ja puutarha-alan töissä olivat jo antaneet yllin kyllin aihetta kovaan kapinaan.

Ekstaasi-ryhmä julkaisi kädestä käteen levitetyn, kopiokoneella ja nitojalla kootun *Myymälävarkaan oppaan*. Keskusrikospoliisi kiinnostui siitä ja alkoi (turhaan) etsiä sen tekijää. Asiasta uutisoitiin myös valtalehdistössä. Olin kääntänyt tekstin amsterdamilaisesta anarkistikirjakaupasta löytämäni oppaan pohjalta ja pyytänyt yhtä Ekstaasin taideopiskelijoista tekemään siihen hienon kuvituksen ja vetävän kansikuvan. Opas kävikin hyvin kaupaksi, nimelliseen hintaan.

Opas piti myymälävarkautta lähes protestanttisen etiikan mukaisena anarkistisena työnä. Myymälävarkaan oppaan mukaan kapitalistinen yhteiskunta tarvitsi, ansaitsi ja jopa vaati meitä anarkistilesboja varastamaan, jottemme olisi sen vankeja. Myymälävarkauksista sai tukea myös matkustamiseen. Ruokaan ei mennyt liikaa rahaa, kun se hankittiin omankädenoikeudella. Kaikki ekstaasilaiset eivät näin radikaalisti ajatelleet tai toimineet, ja heillä saattoi olla toimintaan muita motiiveja kuin lesboseparatismille tärkeä kapitalismikritiikki, joka oli omaa taustaani. Kun itse siirryin lähemmäs yhteiskunnan piiriä 1990-luvun alussa uuden yliopisto-opiskelijan statuksen hankittuani, lopetin anarkistisen myymälävarkaustoiminnan. Niin tai näin, energiaa ja aikaa riitti moninaiseen tarmokkaaseen toimintaan Ekstaasissa, kun osa ruuasta, vaatteista ja asumiskuluista hankittiin jakamalla, haltuunottamalla, kierrättämällä tai valtaamalla, elettiin asumiskokeiluyhteisöissä, matkustettiin paljon liftaamalla ja elettiin usein tilapäistöillä tai sosiaalituilla.

Myymälävarkausideologia kukki ja kukoisti ainakin Lontoon ja Amsterdamin 1980-luvun protoqueereissa squateissa. Myymälävarkauden queer-historiaa olisikin hyvä tutkia perusteellisesti ja nostaa se yhdeksi protoqueer-historian tärkeäksi elementiksi. Myymälävarkauden ja squat-kulttuurin ”omakätisyyden” ympärillä kukoisti kokonainen oma taloutensa. Se ei tavallaan poikennut seksityön tuolloisesta asemasta yhteiskunnan ulkopuolisena toimintana, jota yhteiskunta kuitenkin halusi ja tarvitsi. En ole nähnyt tästä teemasta erityisen syvällistä kirjallisuutta – onkohan vaikenemisessa kyse siitä, että tätä historiallista ilmiötä pidetään

nykyisen oikeuksien vaatimisen aikakaudella häpeällisenä, vieraana tai jopa vaarallisena asiana seksuaalisen moninaisuuden politiikalle ja ehkä myös queer-historialle?[29]

Ekstaasin testamentti

Yliopistotaustani havahdutti minut toiminnan kiihkeimmillä kohdin: Ekstaasia piti dokumentoida, koska niin paljon tapahtui niin nopeasti, ettei kukaan voisi muistaa jälkikäteen kaikkea. Otin yhteyttä Odessa-kustantamoon, ja Ekstaasin ydinryhmä julkaisi toimitusjohdollani kirjan *Julmia Naisia* (1989). *Julmia Naisia* on ensimmäinen suomalaisen lesboyhteisön itsensä tuottama, protoqueerin visuaalisen kulttuurin ja estetiikan sekä aikansa seksimyönteisen[30] lesbopolitiikan antologia. Antologian sisältöön vaikutti vahvasti se, että Odessa-kustantamon miestoimittaja halusi korostaa nimenomaan lesbosadomasokismia. Ekstaasin muun toiminnan monimuotoisuus jää kirjassa varjoon, sillä hän ei hyväksynyt kirjaan ”epärankkoina” pitämiään ekstaasilaisten tekstejä tai kuvia. Harmittelen nyt tätä kustannusvallankäyttöä, jolle en tuolloin – monissa toimitusistunnoissamme Helsingin Seurahuoneen yökahvilassa – osannut panna tarpeeksi kampoihin. Tämä seikka lienee vaikuttanut siihen, että Ekstaasin aktivistitoiminnan monimuotoisuus sekä esimerkiksi sen feministiset ja yhteiskunnalliset tavoitteet (kuten asumispolitiikka ja julkisuuden demokratisoiminen), erilaisen halun estetiikka ja taide-energiat ovat ehkä jääneet osin S/M-maineen varjoon. Kirjan julkistustilaisuus järjestettiin Ekstaasin hengen mukaisesti ensin Eduskunnan lehdistötiloissa ja sitten Lepakkoluolassa. *Helsingin Sanomien* kulttuurisivuilla julkaistiin kirjasta koko sivun kiittävä arvio. Kirja onkin ollut pitkään loppuunmyyty.

Itselleni kirja on henkilökohtainen Ekstaasin ja anarkismin testamentti. Siirryin pian kirjamme julkaisemisen jälkeen opiskelemaan Helsingin yliopistolle, jossa queer-tutkimus alkoi nostaa päätään itseopiskeluryhmissä. Kävin ennen queer-tutkimuksen akateemisia alkuvaiheita läpi vaikean identiteettikriisin, joka liittyi hankalaan irrottautumisvaiheeseen pirstoutuneesta Ekstaasi-ryhmästä. Queer-tutkimuksen versomiseen vaikutti paitsi 1980-luvun protoqueer-aktivistisen liikehdinnän energia

ja politiikka myös se, että noihin aikoihin ilmestyi muun muassa yhdysvaltalaisen kulttuuriantropologin ja aktivistin Gayle Rubinin vallankumouksellinen essee ”Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality” (1984), ranskalaisen filosofin Michel Foucaultin *The History of Sexuality: An Introduction* (1984) ja yhdysvaltalaisen feministiteoreetikon Judith Butlerin *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (1990). Kansainvälisissä ja kotimaisissa yliopistoissa tutkimusverkostot alkoivat järjestää queer-teoreettisia konferensseja ja kursseja.

Helsingin yliopistossa queer-tutkimuksen alkuvaiheisiin vaikutti Ekstaasissa muokkaantunut protoqueer-anarkistinen asenne, sillä moni keskeisistä lesbotutkijoista oli tavalla tai toisella osallistunut Ekstaasin toimintaan tai vaikuttunut siitä. Tähän energiaan kytkeytyi esimerkiksi idea vuonna 2004 perustetusta Suomen queer-tutkimuksen seurasta (SQS) ja sen *SQS*-lehdestä. Ne syntyivät queer-tutkijayhteisön omasta halusta, koska alkoi näyttää siltä, ettei yliopistolle saada queer-tutkimuksen virkoja. Kenttää oli siis rakennettava omaehtoisesti. SQS:n alkuvaiheen energia oli siis queer-tutkijayhteisön vastavoimaa yliopistojen jäykille instituutioille – samaan tapaan kuten Ekstaasi oli protoqueerin aktivistiyhteisön vastavoimaa 1980-luvun jälkipuolen jäykäksi ja ahtaaksi koetulle yhteiskunnalle.

Erheet, yhteisön muistissa osin kadotetut asiat ja yhteisön kiinteyden ja normien kyseenalaistaminen kuuluvat omaehtoisuuteen. Niiden sivuuttaminen tai niiden yksioikoinen korostaminen queer-historiassa eivät kumpikaan ole hedelmällisiä tarkastelutapoja. Lauren Berlant siteeraa psykoanalyytikko Adam Phillipsiä, jonka mukaan puoliksi muistettu, puoliksi unohdettu on oire jostakin, joka ei tule täysin käsitellyksi.[31] Siksi suomalaisen protoqueerin aktivismin historian syventämiseksi myös Ekstaasin historiasta tarvitaan lisää hienojakoisia ja monipuolisia kertomuksia ja tutkimusta.[32]

18. ANARKISTINEN NAISKAHVILA EKSTAASI – POLIITTISEN LESBON JA KANSAINVÄLISTYVÄN PROTOQUEER-AKTIVISMIN PULPPUAMINEN

Viitteet

1. Viittaan ryhmään kautta tekstin Ekstaasina, vaikka muissa yhteyksissä ryhmästä puhutaan myös Extaasina. Ryhmän toiminnan aikana – sen anarkistisen hengen mukaisesti – nimeä käytettiin monessa muodossa.
2. Ks. Sorainen 2014; Ekstaattisia kokemuksia 2020.
3. Rubin 2011.
4. ”Joka julkisesti kehottaa samaa sukupuolta olevien henkilöiden välisen haureuden harjoittamiseen, on tuomittava kehottamisesta samaa sukupuolta olevien haureuteen 1. momentissa säädettyyn rangaistukseen.” Rikoslain 17. luku, 9. pykälä, 2. momentti. Ks. Sorainen 2005.
5. Rubin 2011a. Suomennos AS.
6. Löytty 2024, 80; Silvola 2025.
7. Butler 2005, 136; Geertz 2000, 23.
8. Ks. Butler 2005, 6–8. Butler viittaa Adornon moraalisen teoreettisen tutkiskelun muuttuvaan historialliseen luonteeseen: ”[…] the changing social contexts in which the need for moral inquiry emerges […] There is no morality without an I. […] When the ”I” seeks to give an account of itself, it can start with itself, but it will find that this self is already implicated in a social temporality that exceeds its own capacities for narration. […]”
9. Haastattelut on litteroitu ja arkistoitu tutkimuskäyttöön Työväen Arkistoon, kuusiosainen dokumenttisarja esitettiin 11.12. 2023 YLE Areenassa ja 16.12. 2023 alkaen Yle Teemalla. TMT: sitomaton keräelmä: Työväen Arkisto (TA); Suomi on Queer 2023.
10. Ks. esim. Duggan & Hunter 1995; Butler 2005; Rubin 2011a; Berlant 2011; Sorainen 2014.
11. Sorainen 2023b.
12. Sorainen 2023a.
13. Vastaavaa autoteoreettista lähestymistapaa edustavat esim. Preciado 2013 ja Nelson 2015.
14. Berlant 2011, 263. Suomennos AS.
15. Uudella aallolla viittaan 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun punkin jälkeen kehittyneeseen musiikkiin, jota luonnehti punkin tyyliä hieman siistimpi, mutta kapinallinen asenne. Squat-liikkeellä viittaan anarkistisiin ja yhteiskuntakriittisiin yhteisöihin, jotka valtasivat tyhjiä rakennuksia asuinkäyttöön Euroopan suurissa kaupungeissa kuten Berliinissä, Amsterdamissa, Kööpenhaminassa ja Lontoossa, laajimmillaan 1980-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Nk. seksisodissa (***sex wars***) (ks. Duggan & Hunter 1995) kyse oli pornoa vastustaneiden feministien ja niin sanottujen seksimyönteisten feministien välisistä kiistoista 1980-luvun alkupuolella.
16. Thomas 2024.
17. Christian 1974.
18. Male 2020.
19. Sorainen 2015.
20. The National Archives 2025.
21. Barlow 2017, 177.
22. Irtolaislaki (17.1.1936/57) oli Suomessa vuonna 1936 säädetty ja vuosina 1937–1986 voimassa ollut laki, joka koski irtolaisten hoitoa ja valvontaa yhteiskunnassa. Irtolaisella tarkoitettiin laissa esimerkiksi yhteiskunnan ulkopuolelle jättäytyneitä, prostituoituja tai kerjäläisiä.

23. Extaasiryhmän toimittamassa ***Julmia Naisia*** -kirjassa (1989) on tekstikatkelmia, jotka suomensin siihen hollanninkielisestä versiosta. Saman kirjan avaa haastatteluni, jossa kuvaan sex wars -tilanteita Amsterdamissa asuessani.
24. Ks. Wekker 2006.
25. Sorainen 2023c.
26. Pirtola 1989; Ks. myös Extaattisia kokemuksia 2020. Erkki Pirtola kirjoitti ***Ilta-Sanomiin*** (11.3.1986) seuraavasti: ”Upeaa! Vanhan pierun luita tämä lämmittää. Ei tarvi Taidenasse-sedän olla yksin vihainen, nussukat ossaavat kaataa muutakin kuin mukia. Meritullinkadun hässeli on äimistyttävä suoritus, oiva protesti vuokralaispolitiikalle. Kirjakahvilassa on tehty Erkko-installaatio. Paperia ilman painomustetta. Siinä on hyvä painia!”. Kuvatekstissä Pirtola jatkaa haltioituneella linjallaan: ”Kevään Ekstaasit riehuivat Meritullinkadulla. Kokonainen huoneisto on saanut ulospotkituilta vuokralaisilta protestoivan kuvakirjon. Tämä on Taidetta!”
27. Ks. Pulkkinen & Sorainen 2011.
28. Chain Reaction 1987.
29. Pirkko Saision elämäkerrassa mainitaan Ylioppilasteatteriyhteisössä opitusta, Stockmannilla tapahtuneesta myymälävarastelusta, jossa ajatuksena oli murtaa kapitalismia. Junkkaala 2023, 370–371.
30. Thomas 2024, 187.
31. Berlant 2011, 81.
32. Kiitän Lotta Kähköstä ja Maria Selliä kannustavasta ja oivaltavasta toimituksellisesta avusta tämän esseen julkaisemiseksi. Kaikki vastuu mahdollisista virheistä ja sisällöstä on kuitenkin yksin minun.

Kirjallisuus

Barlow, Clare (toim.) (2017). *Queer British Art 1861–1967*. London: Tate Publishing.

Berlant, Lauren (2011). *Cruel Optimism*. New York: Duke University Press.

Butler, Judith (2005). *Giving an Account of Oneself*. New York: Fordham University Press.

Chain Reaction (1987). <https://www.facebook.com/profile.php?id=100063534818764> katsottu 2.1.2025.

Christian, Meg (1974). *I Know You Know*. Olivia Records. LF 902.

Duggan, Lisa & Nan Hunter (1995). *Sex Wars: Sexual Dissent and Political Culture*. London: Routledge.

Extaattisia kokemuksia (2020). <https://extaasista.art.blog/> katsottu 2.1. 2025.

Extaasi-ryhmä (1989). *Julmia Naisia. Sadomasokistinaiset kertovat*. Helsinki: Odessa.

Geertz, Clifford (2000). *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Irtolaislaki 57/1936. <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1936/19360057> (katsottu 7.1. 2025).

Johnston, Jill (1973). *Lesbian Nation. The Feminist Solution.* New York: Simon & Schuster.

Junkkaala, Heini (2023). *Pirkko Saisio – Sopimaton. Elämäkerta.* Helsinki: WSOY.

Kaisto, Heta (toim.) (2022). *Omalla maallaan. Kyläkuvaaja Hanna Heinilä*. Rauma: Parvs.

Löytty, Olli (2024). Referentiaalisuuden reunaehdot eli Collianderien elämäkerturit luottamussopimusta solmimassa. *Niin&Näin* 4/2024, 79–87.

Male, Andrew (2020). ”Our sound engineer got a death threat”: How lesbian label Olivia shook up music. *The Guardian*. <https:/7www.theguardian.com/music/2020/jul/19/lesbian-record-label-olivia-llinda-tillery-californian-feminists-death-threat-music> katsottu 2.1.2025.

National Archives, the (2025). LGBTQ+ Rights in Britain – Source 14 <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/the-history-of-lgbtq-rights-in-britain/the-history-of-lgbtq-rights-in-britain-source-14/> katsottu 7.1. 2025.

Nelson, Maggie (2015). *Argonauts*. Minneapolis: Graywolf Press (suomeksi *Argonautit. On opittava sietämään että jokin voi olla enemmän kuin Kaksi*, suom. Kaijamari Sivill, S&S 2018).

Pirtola, Erkki (1986). 11.3.1986, *Ilta-Sanomat*.

Preciado, Paul B. (2013). *Testo Junkie: Sex, Drugs, and Biopolitics in the Pharmacopornographic Era*. New York: The Feminist Press (suomeksi *Testonisti. Farmakopornografisia tunnustuksia*, suom. Anna Nurminen, Tutkijaliitto 2022).

Pulkkinen, Tuija & Antu Sorainen (2011). *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rebel Dykes (2021). Elokuva. Ohjaus: Siân A. Williams & Harri Shanahan.

Rubin, Gayle (2011a). *Deviations: A Gayle S. Rubin reader*. New York: Duke University Press.

— (2011b). Blood under the bridge: Reflections on "thinking sex". *GLQ* 17:1, 15–48.

SAMOIS Collective (1981). *Coming to Power: Writings and Graphics on Lesbian S/M, a form of eroticism based on a consensual exchange of power. Boston: Alyson Publications*.

Silvola, Kari (2025). *A Darkroom of My Own: Confessions of a Male Model. An Autoethnographic Study of Internalized Self-Discrimination and Passing for Straight*. Jyväskylä: JYU Dissertations 877.

Sorainen, Antu (2005). *Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

— (2007). Moral panic! The figure of the paedophile and sexual politics of fear in Finland. Teoksessa Susanne V. Knudsen, Lotta Löfgren-Mårtenson & Sven-Axel Månsson (toim.): *Youth, Gender and Pornography*. Copenhagen: Danish University of Education Press, 189–203.

— (2014). Two cities of Helsinki? One liberally gay and one practically queer? Teoksessa Jennifer V. Evans & Matt Cook (toim): *Queer Cities, Queer Cultures: Europe since 1945*. London: Bloomsbury, 211–239.

— (2015). *We Are Not Containers! On Experimental Objects, Past Struggles and Alternatives for Education*. <https://allegralaboratory.net/we-are-not-containers-on-experimental-objects-past-struggles-and-alternatives-for-education/> katsottu 2.1.2025.

— (2023a). (Kovia) kokenut queer-tutkija. <https://tarinavirta.fi/kovia-kokenut-queer-tutkija/> katsottu 2.1. 2025.

— (2023b). Kyteminen. <https://tarinavirta.fi/kyteminen/> katsottu 2.1.2025.

— (2023c). Ruokkoamaton halu ja esteettinen hekuma. <https://tarinavirta.fi/ruokkoamaton-halu-ja-esteettinen-hekuma/> katsottu 2.1.2025.

Suomi on queer (2023). Ohjaus: Roosa Kuosmanen. YLE Kioski. Yle Areena. <https:// areena.yle.fi/1-66734852> katsottu 2.1.2025.

Thomas, June (2024). *A Place of Our Own: Six Spaces That Shaped Queer Women's Culture*. London: Virago.

Wekker, Gloria (2006). *The Politics of Passion: Women's Sexual Culture in the Afro-Surinamese Diaspora*. New York: Columbia University Press.